

เรียบเรียง : นิสารัตน์ สุวรรณสวัสดิ์ กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
ภาพ : สำนักงานเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ส่งเสริมและพัฒนาอัตลักษณ์พื้นถิ่นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น
ด้านการเกษตรของชุมชน ปี 2566

ภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยง เห็ดตับเต่า

ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ชุ่มชื้น มีลำคลองล้อมรอบและมีการทับถมของอินทรีย์วัตถุ ส่งผลให้สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อประมาณ 20 ปีก่อน มีพ่อค้าชุมชนที่เคยอยู่ในภาคอีสานเห็นเห็ดตับเต่าในพื้นที่จึงนำไปจำหน่ายซื้อขายในชุมชน 10 ปี ต่อมา มีผู้เพาะเห็ดตับเต่า ประมาณ 7-8 ราย โดยเริ่มแรกมีการซื้อขายประมาณกิโลกรัมละ 20-30 บาท ต่อมาชาวบ้านสังเกตเห็นเห็ดตับเต่าเกิดตามต้นไสนและมักจะเกิดทุกปี เมื่อถึงช่วงหมดฤดูการ ชาวบ้านได้ทดลองวางวัชพืชเพื่อให้ต้นไสนขึ้นมาใหม่ พบว่า มีจำนวนเห็ดตับเต่าขึ้นไต่ต้นไสนเป็นจำนวนมากในช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคมของทุกปี ดังนั้น พอถึงช่วงปีใหม่ของทุกปีจึงมีการจัดเตรียมพื้นดินให้ต้นไสนขึ้น เพื่อเห็ดตับเต่าจะงอกได้เกิดในช่วงฤดูใหม่ ต่อมาก็มีผู้สนใจที่จะผลิตเห็ดตับเต่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมีผู้บริโภคนิยมรับประทานมากขึ้น ทำให้ราคาสูงขึ้นตามความต้องการของตลาด

ประโยชน์และสรรพคุณทางยาของเห็ดตับเต่า

เห็ดตับเต่า มีสรรพคุณทางยาหลายอย่างและยังสามารถนำมาปรุงอาหารได้หลายประเภททั้ง ต้ม ผัด แกง อย่างไรก็ตามการนำเห็ดตับเต่ามาปรุงอาหารต้องทำให้สุกก่อน

เห็ดตับเต่า มีสรรพคุณบำรุงหัวใจ บำรุงร่างกาย บำรุงตับ บำรุงปอด บำรุงโลหิต และขับพิษร้อนภายในร่างกาย นอกจากนี้ยังช่วยบำบัดอาการปวดหลัง ปวดข้อ ปวดเส้นเอ็น และกระดูก

การขับเคลื่อนการส่งเสริมและพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า

เริ่มต้นจากทีมเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และสำนักงานเกษตรอำเภอ บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดำเนินการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่าจากแหล่งข้อมูลวิชาการที่น่าเชื่อถือ และข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นจากเกษตรกรในพื้นที่ และนำไปสู่กิจกรรมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน ณ ศาลาอเนกประสงค์ หมู่ 7 ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้เกษตรกรในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า ข้อมูลชุมชน บริบทชุมชน กำหนดเป้าหมายชุมชน ตลอดจนร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า นอกจากนี้ยังมีทีมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจากกองวิจัยและพัฒนา งานส่งเสริมการเกษตร และสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 1 จังหวัดชัยนาท เข้าร่วมจัดเวที โดยกิจกรรมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้สามารถแบ่งได้เป็น 4 กิจกรรม ดังนี้

- 1 กิจกรรมถอดบทเรียนภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า**
เพื่อถอดบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร ภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ 1) ภาพแผนที่ชุมชน 2) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน 3) ความเป็นมา และ 4) กระบวนการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า
- 2 กิจกรรมวิเคราะห์ชุมชน วิเคราะห์ภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า และกำหนดเป้าหมายการใช้ภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่าในชุมชน**
โดยมีสาระสำคัญ คือ 1) วิเคราะห์ชุมชนตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (อดีต - ปัจจุบัน - อนาคต) โดยวิธีการการเล่าเรื่อง (Storytelling) การสนทนากลุ่ม (Focus group) การถาม - ตอบ และมีการสรุปประเด็นด้วยเครื่องมือตาราง (อดีต - ปัจจุบัน - อนาคต) 2) กำหนดเป้าหมายและความคาดหวังของชุมชน และภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า
- 3 กิจกรรมการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า**
เป็นกิจกรรมที่วิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า
- 4 กิจกรรมสรุปบทเรียนและคืนข้อมูลสู่ชุมชน**
เป็นกิจกรรมที่สรุปบทเรียนและคืนข้อมูลสู่ชุมชน สร้างการรับรู้ให้กับชุมชนถึงสภาพแวดล้อมศักยภาพของชุมชน และแนวทางการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร ภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรให้คงอยู่คู่กับชุมชน และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรอันทรงคุณค่าให้กับคนรุ่นหลังต่อไป

ประโยชน์ของภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า

เกิดความรู้ภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า

พื้นที่เหมาะสมกับการเพาะเห็ดตับเต่า

- 1) พื้นที่ต้องใกล้กับแหล่งน้ำ เช่น ลำคลอง บ่อน้ำ
- 2) ต้องมีพืชอาศัยที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของเห็ด เช่น ต้นโสน ต้นทองหลาง ต้นมะกอกน้ำ ต้นแค ต้นมะม่วง
- 3) เชื้อเห็ดเป็นชนิดน้ำ สภาพพื้นที่ที่ไม่เคยมีเห็ดตับเต่า ใช้เวลา 3 ปี

วิธีการลงเชื้อเห็ดตับเต่า

** จำเป็นต้องราดเชื้อติดต่อกันนาน 3 ปี**

การลงเชื้อต้องให้ต้นโสนสูงประมาณ 150 เซนติเมตร 2) วิธีราด 1 ต่อ 3 เช่น น้ำเชื้อ 1 ชัน ต่อ น้ำ 3 ชัน 3) น้ำที่ราดผสมต้องเป็นน้ำที่ไม่มีคลอรีน

สิ่งที่เห็ดตับเต่าชอบมากที่สุด	สิ่งที่เห็ดตับเต่าไม่ชอบ
ชอบสภาพอากาศร้อนชื้น	การฉีดยาฆ่าหญ้าในพื้นที่การปลูกเห็ด
ชอบปุ๋ยธรรมชาติ เช่น ผักตบชวา ใบไม้แห้ง ชีวไว	ใช้น้ำคลอรีนรดต้นโสน
สามารถใช้สปริงเกอร์เพิ่มความชื้นเพื่อการเร่งการออกดอกเห็ด	การเลี้ยงไก่และเป็ด เพราะมันจะคุ้ยเขี่ย
	การใส่ปุ๋ยเคมี

การจัดการ

- 1) การเตรียมพื้นที่โดยการยกแปลงดินสูงเหนือระดับน้ำ พอให้น้ำท่วมถึง เพราะดินต้องการความชื้นค่อนข้างมาก
- 2) จัดการต้นโสนด้วยการถอนต้นที่ใกล้ตาย หรือตายแล้วออกเพื่อให้แสงแดดได้ส่องถึงแปลง และเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก แล้วกองสุมต้นโสนไว้บริเวณแปลงเพื่อเป็นปุ๋ยและคลุมดิน
- 3) ทำการรดน้ำแปลงปลูกเห็ดตับเต่า เมื่อสังเกตเห็นความชื้นไม่เพียงพอ (ห้ามใช้น้ำประปาในการรดน้ำ ใช้เฉพาะน้ำที่ได้จากธรรมชาติเท่านั้น)
- 4) ช่วงเวลาในการเก็บเห็ดตับเต่า ควรเก็บในช่วงเช้า 05.00 - 07.00 น.
- 5) เมื่อหมดฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต จึงทำการตัดต้นโสนออกทั้งหมด กองสุมไว้เป็นการเพาะเชื้อเห็ดตับเต่าตามธรรมชาติ และเพื่อเตรียมพื้นที่ในการผลิตเห็ดตับเต่าในฤดูถัดไป
- 6) สำหรับดอกเห็ดที่บ้าน และสามารถสืบต่อพันธุ์ได้ ก็จะเก็บมาใส่ภาชนะแล้วปิดฝารวมกันไว้รจนกว่าจะย่อยสลาย แล้วนำไปราดยังแปลง เพื่อเพิ่มปริมาณเชื้อเห็ด (เชื้อเห็ด 200 ลิตรต่อไร่)

ข้อควรระวัง

- การเก็บ ควรเดินในเส้นทางเดิมเพื่อป้องกันการเหยียบเห็ดที่ยังไม่โตเต็มที่
- การจัดการแปลงเห็ดไม่ควรมีขยะ และสิ่งทีอาจก่อให้เกิดพิษอันตรายต่อเห็ด
- ห้ามใช้สารเคมีในแปลงโดยเด็ดขาด

การเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่า

1. การเพาะเลี้ยงเห็ดตับเต่าโดยวิธีธรรมชาติ

อาศัยหลักการเพาะเลี้ยงแบบร่วมกับพืชอาศัยจึงเกิดดอก พืชอาศัยหลักที่นิยมคือ โสน และหัวน้ำ ซึ่งอาจจะเป็นต้นไม้ชนิดอื่น ๆ ได้ วิธีการนำสปอร์แก่หรือสปอร์ที่สมบูรณ์ด้านล่างของดอกที่แก่เท่านั้น นำมาชงกับน้ำ โดยมีสัดส่วนดอกแก่ 1 กิโลกรัม ต่อน้ำ 10 ลิตร นำไปรดบริเวณโคนต้นไม้ที่เห็ดรวมอาศัยเป็นวิธีการทำหัวเชื้อแบบดั้งเดิม และเกษตรกรสามารถทำได้ง่าย

2. การเพาะเลี้ยงโดยหัวเชื้อเห็ดตับเต่า

หัวเชื้อเห็ดตับเต่าในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งหัวเชื้อแบบเหลว และหัวเชื้อแบบก้อน โดยการลงหัวเชื้อในดิน ซึ่งต้องทำสภาพพื้นที่ให้มีความเหมาะสมซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการให้เส้นใยพัฒนาไปเป็นโครงสร้างดอกในอนาคต ซึ่งต้องใช้เวลานานไม่ต่ำกว่า 1-3 ปี สำหรับพื้นที่ที่ยังไม่มีเชื้อเห็ดมาก่อน

ค่าความเป็นกรดด่าง (pH) ที่เหมาะสมต่อการปลูกเห็ดตับเต่า

สำหรับเห็ดตับเต่าเป็นเชื้อราแอ็คโตไมคอร์ไรซา โดยการเจริญเติบโตของราส่วนมากมักอยู่ในช่วงที่เป็นกรดจัดถึงกลาง คือมีค่า pH ประมาณ 3-7 เนื่องจากเกิดกรดอินทรีย์ในระหว่างการย่อยสลายของอินทรีย์วัตถุ ดังนั้น ดินที่ปลูกเห็ดตับเต่าในพื้นที่ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงมีสภาพเป็นกรดจัด-กรดปานกลาง ซึ่งเป็นสภาพธรรมชาติของพื้นที่ที่มีเห็ดราขึ้น ☑